

DABARTINĖS LIETUVIŲ LITERATŪRINĖS KALBOS ADJEKTYVINIŲ PRANAŠUMO KONSTRUKCIJŲ SEMANTINIAI BEI STRUKTŪRINIAI YPATUMAI

AUŠRA JANULIENĖ

1. **Įvadinės pastabos.** Kalboje yra gausi lyginamųjų konstrukcijų įvairovė, kadangi lyginimas – viena pagrindinių loginių operacijų, kuriomis pažįstamas išorinis pasaulis bei dvasinės vertybės [Коядаков, 1975, с. 567].

Šiame straipsnyje nagrinėjamos nestilistinės adjektyvinės pranašumo lyginamosios konstrukcijos (rus. *увеличительные сравнительные конструкции*, angl. *upward (superior) comparative constructions* [Ахманова, 1969, с. 449]). Pranašumo konstrukcijos – pačios gausiausios tarp neekvatyvių (reiškiančių lyginamųjų objektų nelygybę) konstrukcijų. Pranašumo konstrukcijos išreiškia lyginamojo objekto (comparans) pranašumą prieš objektą, su kuriuo lyginama (comparatum), pagal jų bendros ypatybės, kurios pagrindu objektai lyginami (tertium comparationis), kiekį, pvz.: ... *o tada lenkas puls motiną, o jis stipresnis už tėvą, didelis toks* BaltR VII 161.

Pateiktame pavyzdyje comparans „jis“ viršijo comparatum „tėvas“ pagal jų bendros ypatybės, išreikštos būdvardžiu „stiprus“, kiekį. Pagal bendros ypatybės kiekį gali būti lyginami skirtingi objektai, kaip anksčiau pateiktame pavyzdyje, taip pat ir tas pats objektas skirtingomis savo egzistavimo sąlygomis, pvz.: *Nuščiuvo juoko priepuolis (...), ir ji buvo blyškesnė negu paprastai* Sluck KJK 497. *Ir maistas čia buvo daug geresnis, negu kur kitur* SrDM 113.

2. **Pranašumo konstrukcijų lyginimo fokusas.** Kontrastuojanti lyginimo dalis vadinama lyginimo fokusu [Birenbaum, 1984, p. 1]. Sakinyje *Lenkas stipresnis negu tėvas* kontrastuoja pagrindinio ir šalutinio sakinio veiksniai *lenkas – tėvas* (subjektinis lyginimo fokusas), konstrukcijose *ji buvo blyškesnė negu paprastai* ir *maistas čia geresnis negu kitur* kontrastuoja lyginimo aplinkybės *dabar – paprastai, čia – kitur* (temporalinis bei lokalinis lyginimo fokusai).

Yra ir tokių pranašumo konstrukcijų, kuriose comparans ir comparatum – tai tas pats objektas, jo egzistavimo laikas ar sąlygos irgi nesiskiria. Šias lyginimo konstrukcijas galima pavadinti „befokusinėmis“ – modalinėmis,

kadangi jos atspindi komunikacijos dalyvių požiūrį į tai, kas sakoma, pvz.: *O iš tikrųjų mano kūrinys daug blogesnis, negu man atrodo* AvŽChS 21. *Tamsta nelaimingesnė, negu aš buvau manęs* Myk-PAlt Š 485.

Antras „befokusinginių“ pranašumo konstrukcijų tipas – tai stilistiškai nuspalvintos konstrukcijos, kuriose lyginimas vartojamas labai aukštam ypatybės laipsniui išreikšti, pvz.: *Tai ir sugindavom bandas, sugriūdavam į krivą vyrą, ne pirmamečiai prie botago ... , kiekvienas pats už save didesnis* BaltR VII 314. *Maigydamas geležį jis įsivaizduoja esąs stiprus, stipresnis už save* Sluck KJK 368.

Lyginamosiose-vertinamosiose konstrukcijose lyginamo objekto ypatybės kiekis dažnai lyginamas su tos ypatybės kiekiu norma, paprastai būdinga tos rūšies objektams. Tokių konstrukcijų komparatum – pavyzdys, idealas, standartas [Ивин, 1970, c. 31]. Vertinamas objekto ypatybės kiekis gali atitikti normą (ekvatyvi konstrukcija), būti mažesnis arba didesnis už normą (pranašumo konstrukcija), pvz.: *Gyvenimas negali būti perdėm neteisingas* AvŽChS 292.

Šalia „normos“, kaip įprasčiausio ypatybės kiekio, galima kalbėti ir apie ypatybės kiekio normą, būtiną ar norimą kokiam nors tikslui, t.y. apie ypatybės kiekį, reikalingą tam tikromis sąlygomis ar kokiam nors konkrečiam tikslui pasiekti, pvz.: *Jis per daug silpnas kerštui. Ne, raukšlė kaktos viduryje nepageidautina, per jauna raukšlei* SluckKJK 317.

3. Presupoziciniai pranašumo konstrukcijų ypatumai. Daugelis tyrinėtojų, nagrinėjusių būdvardžių laipsnių reikšmės ypatumus, yra pažymėję, kad aukštesniojo (ar aukščiausiojo) laipsnio forma nenurodo viso ypatybės kiekio lyginamuosiuose objektuose [Gramatika, 1965, p. 518, Valeckienė, 1982, Байцапа, 1975] ir kiti. Tokiais atvejais nurodomas tik lyginamųjų objektų santykis kalbamos ypatybės kiekiu atžvilgiu, visai nesvarbu, ar daktas, su kuriuo lyginama, turi tokią ypatybę ar neturi, t.y. iš sakinio *Tėvas aukštesnis už motiną* neseka, kad tėvas yra aukštas. Šis sakinytis gali turėti tris reikšmes: 1) *Jie abu yra aukšti, tačiau vis dėlto tėvas yra aukštesnis už motiną.* 2) *Jie abu yra neaukšti, tačiau tėvas yra aukštesnis už motiną.* 3) *Tėvas yra aukštas, o motina neaukšta, todėl tėvas aukštesnis už motiną.*

Ar visos pranašumo konstrukcijos yra tokios nevienareikšmės? Kai kuriais atvejais papildoma kalbinė medžiaga nurodo, kad lyginimas turi presupoziciją ypatybės, einančios lyginimo pagrindu, atžvilgiu [Kiefer, 1980, p. 138].

Dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje tokią funkciją paprastai atlieka prievieksmis *dar*, arba dalelytės *net(gi)*, *ir (net, dargi)* prieš aukštesnįjį būdvardžio laipsnį, pvz.: *Anas dar didesnis* DLKŽ 106. *Ir išėjo man pintinė visiškai tikra. Gal net tikresnė, negu buvau maţes turguje* BaltSKVD

II 71. *Jau matė jis savo sūnų viso buvusio pono Siesickio dvaro savininku. Matė jį didesni, puikesni, išmintingesni ir turtingesni poną ir už buvusį magnatą Siesickį* VienP 315.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad objektas, apie kurį, palyginus jį su kitu, sakoma, kad jis yra didesnis, ir iš tikrųjų yra didelis, o pintinė, kuri išėjo tikresnė negu turguje, taip pat yra tikra. Vienok, apie tai sprendžiame ne iš pačių būdvardžių *didelis* ar *tikras* semantikos, o iš *dar* ir *net* buvimo prieš šių būdvardžių komparatyvą.

Ferencas Kiferis [Kiefer, 1980], nagrinėjęs anglų kalbos būdvardžius šiuo aspektu, padarė išvadą, kad kai kurie anglų kalbos būdvardžiai pasižymi presupozicija jais žymimai ypatybei lyginimo konstrukcijose. Tokiems būdvardžiams jis priskiria:

1) būdvardžius, kurie reiškia, kad objektas turi neapibrėžtą jais žymimos ypatybės kiekį, neigiamas šio būdvardžio variantas nenurodo nieko kito apie objektą, kaip tik tos ypatybės neturėjimą. Pavyzdžiui, *a rocky landscape* yra vietovė su atitinkamu požymiu, tuo tarpu neigiamas šio būdvardžio variantas atributiniam junginyje *a non-rocky landscape* nenurodo nieko kito, kaip tik to požymio neturėjimą. Taigi iš sakinio *This landscape is more rocky than that* suprantame, kad šis gamtovaizdis yra uolėtas.

2) neigiamus vertinamuosius būdvardžius. Iš sakinio *Birgitta is uglier than Lena* suprantame, kad pirmoji mergina grožiu nepasižymi.

3) vertinamuosius būdvardžius, turinčius aukšto ypatybės laipsnio reikšmę. Iš sakinio *Jane is more beautiful than Eve* galima spręsti, kad Džeinė yra labai graži.

4) kai kuriuos būdvardžius, kurie turi emocinius ir kai kuriuos kitus specifinius elementus savo reikšmėje (autorius neranda tikslaus apibūdinimo šiai būdvardžių grupei), pvz.: *coquettish, fancy, fanciful, famous, fanatical, flamboyant, fluent* ir pan. Iš sakinio *Jane is more coquettish than Eve* matome, kad Džeinė yra koketiška.

5) privatyvinius (reiškiančius atitinkamos ypatybės nebuvimą) būdvardžius. Iš sakinio *Peter is balder than John* aišku, kad Piteris yra plikas.

6) būdvardžius, žyminčius spalvas. Iš sakinio *Your cheeks are redder than Mary's* reikia suprasti, kad tavo skruostai yra raudoni.

Surinkta medžiaga rodo, kad analogiški lietuvių kalbos būdvardžiai lyginimo konstrukcijose taip pat pasižymi tokiomis pačiomis presupozicinėmis ypatybėmis:

Ji visą laiką į mus žiūrėjo kažkaip ypatingai ..., jos akys pasidarė dar didesnės ir labiau įkypos IvPM 20. Iš sakinio aišku, kad jos akys yra įkypos. Būdvardis *įkypas* pagal Kiferio klasifikaciją priklauso pirmajai grupei.

Aloyzo padėtis baisesnė SluckK[K 358. *Baisus* — neigiamo vertinimo būdvardis. Sakinys implikuoja, kad Aloyzo padėtis baisi.

Ji buvo baltėsnė, negu sėsdama vakarienės BaltPV 312. Čia būdvardis *baltas* – spalvą žymintis būdvardis. Suprantame: Ji buvo balta.

vis klaikešnės darosi Saliamatės akys BaltPV 193. Būdvardis *klai-*kus turi emociinių elementų savo reikšmėje. Suprantame: *Saliamatės akys yra klaikešios*. Palyginkime: *Aš ilgai neužgaišiu, tikrai sveikesnes kelnes užsimausiu ir tuoj ateisiu* BaltPV 426. Iš šio sakinio negalime pasakyti, ar tos kelnės, kurias Untulis maunasi, yra sveikos.

Tačiau tenka pažymėti, kad beveik visada apie būdvardžio komparatyvu žymimos ypatybės pilnumą galime spręsti iš konteksto ar situacijos, pvz.: *Ji buvo aukšta, aukštesnė už mane ir tave. Tylesnis buvo už visus tris ankstyvesnius mano šeimininkus. Visiškai tylus* BaltSKVD II 139.

4. Pagrindiniai pranašumo konstrukcijų tipai. Pagal jų reikšmę ir struktūrą dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos konstrukcijas galima skirstyti į tris grupes:

1) konstrukcijos, kuriomis reiškiamas vieno objekto pranašumas prieš kitą tos pačios rūšies objektą pagal jų bendros ypatybės kiekį,

2) konstrukcijos, kuriomis reiškiamas vieno objekto pranašumas prieš grupę (daugiau negu vieną) vienaarūšių objektų pagal jų bendros ypatybės kiekį,

3) konstrukcijos, turinčios nenutrūkstamo ypatybės didėjimo reikšmę.

1. Pirmajai pranašumo konstrukcijų grupei visų pirma priklauso konstrukcijos su aukštesniuoju būdvardžių laipsniu (*Adj_{komp}*): a) $N_{1\text{ nom cop Adj}_{\text{komp}}$ praep $N_{2\text{acc}}$ (*Jis yra stipresnis už tėvą*), b) $N_{1\text{ nom cop Adj}_{\text{komp}} conj N_{2\text{ nom}}$ (*Jis yra stipresnis negu (kaip, nekaip, nei) tėvas*). Pirmuoju atveju lyginimas realizuojamas vientisiniu sakiniu, antruoju atveju sudėtiniu prijungiamuoju sakiniu su nepilnu šalutiniu palyginamuoju sakiniu (plg. angl.: *phrasal vs. clausal comparative constructions: He is stronger than me. He is stronger than I (am strong)* [Post, 1981, p. 18]). Vieno objekto pranašumas prieš kitą pagal bendrosios ypatybės kiekį gali būti reiškiamas ir leksiškai, pvz.: *Kauniečiai pranoko (pralenkė, viršijo) Varnos krepšininkus ne tik ūgiu, bet ir meistriškumu* Tiesa. Tačiau šis lyginimo raiškos būdas yra kur kas retesnis dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje, todėl čia nebus atskirai negrinėjamas.

Šiai lyginamųjų konstrukcijų grupei priklauso ir rečiau literatūrinėje kalboje pasitaikančios pranašumo konstrukcijos su aukštesniuoju būdvardžių laipsniu. Šios konstrukcijos pažymi mažesnę kiekybinę ypatybės skirtumą lyginant su auštesniojo būdvardžių laipsnio konstrukcijomis, pvz.: (*Inokentijus*) *nė kiek ne menkesnis už Julijų. Gal net aukštėlesnis ir per pečius platesnis* PožŽNSV 10.

2. Antroji pranašumo konstrukcijų grupė – tai pirmiausia konstrukcijos su aukščiausiu būdvardžio laipsniu $N_{1\text{ nom cop Adj}_{\text{superl}} N_{2\text{ nom}}$ (*Jonas*

yra *gabiausias mokinys klasėje*). Aukščiausias būdvardžio laipsnis, nurodydamas santykinai didžiausią ypatybės kiekį, atlieka ir išskiriamąją funkciją – išskiria lyginamąjį objektą (ar objektus) iš grupės vienarūšių objektų kaip pasižymintį didžiausiu bendrosios ypatybės, einančios lyginimo pagrindu, kiekiu, palyginus su kitais kalbamos objektų grupės atstovais [plg. Gramatika, 1965, p. 522]. Šios rūšies konstrukcijose aukščiausiojo laipsnio būvardžiai dažnai eina su prielinksniais, kurie parodo, iš kurių objektų pagal didžiausią kalbamos ypatybės kiekį lyginant išskiriamas daiktas. Šiam reikalui literatūrinėje kalboje dažniausiai tarnauja prielinksnio *iš* ir įvardžio *visų* (su daiktavardžiu arba be jo) konstrukcija, prielinksnis *už* + įvardžio *visi* galininkas, rečiau prielinksnis *tarp* + kilmininkas arba aplinkybės, signalizuojančios lyginimo komparatum, pvz.: *Iš roplių giminės pavojingiausia barškuolė* MikelOLE 33 *Pro vartus lėtai ėjo Poderis – turtinčiausias visos ūlyčios ir visos apylinkės žmogus* BaltPV 149. *Dirda tai pasiučiausias tarp jų* BaltPV 132. *Vadinasi, Šarūnas buvo už visus geriausias* AvžISK 75.

Objekto pranašumas prieš grupę tos pačios rūšies objektų pagal jų bendros ypatybės kiekį dabartinėje literatūrinėje kalboje reiškiamas ir konstrukcijomis su „visų aukščiausio laipsnio“ būdvardžiais [Gramatika, 1965, p. 524]. Visų aukščiausias laipsnis – tai aukščiausiojo laipsnio variantas, išreikšiantis patį didžiausią, koks gali būti, daikto ypatybės kiekį ir tuo išskiriantis pažymėtą daiktą iš kitų. Visų aukščiausiojo laipsnio būvardžiai – tai aukščiausiojo laipsnio būvardžiai su pridėtinėmis pabrėžiamąją reikšmę turinčiomis formomis *visų, pats, -i*, pvz.: *visų (pats, -i) geriausias, -ia* [Valeckienė, 1982, p. 138]. Konstrukcijose su visų aukščiausiu būdvardžių laipsniu lyginimo komparatum paprastai eksplicitiškai nereiškiamas, kadangi minėtose konstrukcijose ir taip yra akivaizdu, su kuriais objektais lyginamas komparans – tai visi likusieji atitinkamos objektų klasės atstovai, pvz.: *Nenoriu būti naiviu optimistu, suprantu – istorija sukaupe pakankamai medžiagos, kurios pagrindu galima kurti pačią niūriausią pasaulėžiūros sistemą* Marc DBD 183 (*iš visų galimų pasaulėžiūros sistemų*). Skiriant du pagrindinius anksčiau aprašytų pranašumo konstrukcijų tipus, reiktų pažymėti, kad aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžių vartojimo ribos dabartinėje lietuvių kalboje nėra griežtos [Valeckienė, 1982, p. 137]. Vieno objekto pranašumas prieš daugiau negu vieną (grupę) tos pačios rūšies objektų pagal jų bendros ypatybės kiekį gali būti reiškiamas ne tik konstrukcijomis su aukščiausiuoju, bet ir su aukštesniuoju bei aukštėlesniuoju būdvardžių laipsniu. Šiuo atveju aukštesniojo bei aukštėlesniojo laipsnio formos užima specifines aukščiausiojo laipsnio apsuptis [Valeckienė, 1982, p. 137]: *už, iš + + visas, viskas*, pvz.: (*Uršulė*) *visur pirmoji, už visus balsingesnė,*

šokyje trunkiausia BaltSAJ 15 ... buvo jis šoktelėjęs keletą metų pirma mūsų, vyrėlesnis už mus visus Balt SKVD II 11.

Aukščiausiojo laipsnio reikšmei taip pat prilygsta aukštesniojo laipsnio būdvardžio reikšmė neigiamuose pasakymuose arba juos atstojančiuose klausimuose, kur teigiama, kad daikto su didesniu ypatybės kiekiu, kaip iškel-tasis, nėra [Gramatika, 1965, p. 519], pvz.: *kvailensio už jį nebuvo SrDM 235. Pasakyk man, ar matei kada nors kvailesnį už mane? PožŪNSV 244 (Jis yra/aš esu pats kvailiausias žmogus).*

3. Konstrukcijos su laipsniško ypatybės didėjimo reikšme taip pat prik-lauso pranašumo lyginamosioms konstrukcijoms, reiškiamoms gramatiniu būdu – konstrukcijomis su būdvardžių laipsnių formomis, pvz.: *Dama pareišk savo nuomonę pati. – Aloyzas darėsi vis santūresnis ir oficiales-nis SluckKJK 27. Ir namai jo pilnesni, kasdien pilnesni BaltSAJ 122. O pats vaikščiojo vis džiūšnesnis ir džiūšnesnis BaltSKVD II 18.*

Šiomis konstrukcijomis išreiškiama, kad kiekvienu tolimesniu savo eg-zistavimo momentu lyginamasis objektas turi didesnį ypatybės kiekį palygi-nus su praėjusiu momentu. Laipsniško ypatybės didėjimo reikšmė perduo-dama konstrukcija *vis+adj_{comp}*. Aukštesniojo būdvardžio laipsnio forma pastarosiose konstrukcijose, kaip matyti iš aukščiau pateiktų pavyzdžių, paprastai yra kartojama.

Laipsniško ypatybės didėjimo reikšmė gali būti perteikiama ir leksiškai – veiksmazodžiais, turinčiais laipsniško ypatybės didėjimo reikšmę, pvz.: *kunigo pas mus dar nėra buvę: asortimentas įvairėja MačBŽ 105. Pastarai-siais metais šiltėja Žemės klimatas, bent šiauriniame pusrutulyje Tiesa.*

5. Analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnių formos dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje.

Kaip rodo medžiaga, absoliuti dauguma dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos pranašumo konstrukcijų – tai konstrukcijos su būdvardžių laipsnių formomis, kadangi būdvardžių laipsniavimas ir yra „daiktų ypatybių lygi-nimas jų kiekio atžvilgiu“ [Gramatika, 1965, p. 514]. Tačiau, kaip žinia, ne visi būdvardžiai gali išreikšti skirtingą jais žymimos ypatybės kiekį; pvz.: elektrinė gali būti labai galinga ir ne tokia galinga, tačiau daugiau ar mažiau atominė ji būti negali. Lietuvių kalbotyroje būdvardžiai, žymintys ypatybes, galinčias pasireikšti skirtingu intensyvumu ar kiekiu, vadinami kokybiniais [Gramatika, 1965, p. 475] arba kintamosios ypa-tybės būdvardžiais [Laigonaitė, 1976, p. 61], pvz., *aukštas, didelis, baltas* ir kt. Būdvardžiai, žymintys ypatybes, kurių kiekis ar intensyvumas kisti negali, vadinami santykiniais [Gramatika, 1965, p. 475] arba nekintamosios ypatybės būdvardžiais [Laigonaitė, 1976, p. 61], pvz.: *basas, vilnonis, ilga-kojis* ir kt.

Pagrindinis gramatinės kintamosios ir nekintamosios ypatybės būvdvardžių skirtumas – tai jų skirtingas santykis su laipsnio kategorija, o iš čia ir skirtingas sugebėjimas žymėti ypatybę – *tertium comparationis* lyginamosiose konstrukcijose. Skirtingai nuo kintamosios ypatybės būvdvardžių, nekintamosios ypatybės būvdvardžiai retai sutinkami pranašumo konstrukcijose. Grožinėje literatūroje pasitaikančios pastarųjų būvdvardžių laipsnių formos paprastai nerodo ypatybės kiekio lyginimo tiesiogine prasme, o tik atlieka stilistinę funkciją, pvz.: *tu nuoga, už ją nuogesnė, nors su tvido kostiumėliu ir aukštais, iki kelių batais SluckK[K. 312. Negali miegantis drybsoti kaip numiręs, tik apsimetėlis – negyvesnis už negyvelį SluckK[K. 459.*

Tačiau dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje randama ir daugiau pranašumo konstrukcijų, kurių lyginimo pagrindas reiškiamas nekintamosios ypatybės būvdvardžiais, t.y. būvdvardžiais, kuriems paprastai nebūdingos laipsnių formos, kadangi, kaip teisingai pažymi P. Kniūkšta, kalbinė praktika, ypač terminologija, kartais reikalauja tokių formų ar konstrukcijų, kurių sudarymui nekintamosios ypatybės būvdvardžiai su priesaga *-inis*, taip pat ir kiti, turi atlikti jiems nebūdingas gramatinės funkcijas [Книукшта, 1971, c. 16], pvz.: *Už jį nerasi geležinesnio vyro Brž LKŽ III 215. Labiau industrinės yra blokinės krosnys LKŽ I 943.* Nekintamosios ypatybės būvdvardžiai *geležinis* ir *industrinis* paprastai nėra laipsniuojami, tačiau, esant reikalui, kaip rodo anksčiau pateikti pavyzdžiai, jie gali išreikšti santykiškai didesnį jais žymimos ypatybės kiekį. Čia reikia pažymėti, kad lietuvių kalbos būvdvardžiams, nelinkusiems sudaryti laipsnių formų, būdingesnės analitinės (aprašomosios) laipsnių formos, *labiau, labiausiai + nelygin. būdv. laipsnio forma (labiau industrinės krosnys)*, jeigu jau jie yra laipsniuojami [Valeckienė, 1961, p. 58].

Laikoma, kad lietuvių kalbos būvdvardžiai sudaro sintetines laipsnių formas iš nelyginamosios formos su priesagomis *-esm -is, è, -iaus -ias, -ia (geresnis, geriausias)*. Analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnių formos lietuvių literatūrinėje kalboje pasitaiko retai [Gramatika, 1965, p. 520, Valeckienė, 1961, p. 581]. Akademinė lietuvių kalbos gramatika pateikia tik vieną pavyzdį su analitine aukštesniojo laipsnio forma: *Labiau purvinas jis negalėjo ateiti* [Gramatika, 1965, p. 520]. Tačiau kalbinė medžiaga rodo, kad literatūrinėje kalboje analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnių formos pasitaiko dažnokai.

Kyla klausimas: ar visada jas reikia laikyti kalbos sistemos pažeidimu, kaip laiko kalbos kultūros specialistai? [Klimavičius, 1969].

Be analitinių aukštesniojo laipsnio formų neapsieinama kiekybiškai lyginant skirtingus vieno objekto požymius, pvz.: *Senis buvo labiau niūrus negu linksmas*. Plg.: *senis niūresnis negu linksmas*. Kaip jau buvo mi-

nėta, analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnio formas sudaro nekin-tamosios ypatybės būdvardžiai, šiaip jau nelinkę būti laipsniuojami, pvz.: *Ir gulėjo (proprosenelė) dar labiau nosinga, smakringa, belūpė, negu gyvenime, kad buvo MikelKLL 109. Plg.: ?... dar nosingesnė, smakringesnė, belūpesnė, negu gyvenime kad buvo.*

Analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnio formas paprastai sudaro dalyviai, reiškiantys objekto požymius. Dalyviai, žymėdami daiktų ypatybes, pasižymi morfologinėmis būdvardžio charakteristikomis ir gali sudaryti laipsnių formas. Subūdvardėjusiems dalyviams charakteringesnis sintetinis laipsnių sudarymo būdas (pvz., *mylimas – mylimesnis – myli-miausias*), veikiamiesiems dalyviams ir nesubūdvardėjusiems neveikiamie-siems dalyviams – analitinis laipsnių sudarymo būdas (pvz., *susikaupęs – labiau susikaupęs – labiausiai susikaupęs; gerbtinas – labiau gerbtinas – labiausiai gerbtinas*). Tačiau kartais nėra visai lengva nustatyti subūdvardė-jimo laipsnį [Pupkis, 1980, p. 130]. Be to, reikia sutikti su A. Pupkiu [1980, p. 130], kad taisyklė, leidžianti dalyvius laipsniuoti analitiškai, matyt, skatina dalyvių analitinių formų plitimą apskritai, pvz.: *[domu, kad daug skaitytojų ir klausytojų mini Just. Marcinkevičių tarp labiausiai suprantamų poetų. Mano galva, tai bene pats nesuprantamiausias... LM.*

Analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo laipsnių formas pasitaiko ir ki-tais, aukščiau nepaminėtais atvejais, tačiau kalbos kultūros specialistų yra laikomos kalbos sistemos pažeidimu [Klimavičius, 1969], kadangi savo reikš-me atitinka sintetines laipsnių formas [Valeckienė, 1982, p. 139], pvz.: *labiau, labiausiai derlingas = derlingesnis, derlingiausias*. Tačiau ar visada literatūrinė-je kalboje pasitaikančios analitinės aukštesniojo bei aukščiausiojo būdvardžių laipsnių formos liudija tik apie nepakankamą redaktorių reiklumą? Kitų kal-bų įtaka ar kalbos normos nežinojimu [Klimavičius, 1969, p. 8], mums rei-gis, negalima paaiškinti visų analitinių laipsnių formų vartojimo atvejų.

Mūsų nuomone, yra atvejų, kai autoriai suteikia pirmenybę analitinei aukštesniojo ar aukščiausiojo laipsnio formai norėdami pabrėžti, išskirti didesnę ar didžiausią ypatybę, reiškiamos kintamosios ypatybės būdvar-džiu, kiekį, pvz.: *Bet kad sūnus buvo labiau kaltas negu Elena, ji irgi ne-abejojo KrR 191. Na ir tegul... Velniai nematė... Tu man tik dar la-biau reikalinga ir artima JacinAPVR 133 atėjo kaimynas Garliū-nas. Kiek atsimenu šitą Garliūną, jis visada ir visur ateidavo tada, kai labiausiai būdavo reikalingas BaltR VII 89.*

Reiktų sutikti, kad šiuose sakiniuose sintetinės aukštesniojo bei aukš-čiausiojo pateiktų būdvardžių laipsnių formos *kaltesnis, reikalingesnė, artimesnė ir reikalingiausias* negalėtų pakeisti autorių pasirinktų analitinių šių būdvardžių laipsnių formų nepakeisdamos sakinių reikšmės atspalvių.

Šiuo atveju reikia sutikti su B. Piesarsku, kuris, kalbėdamas apie analitinių laipsnių formų vartojimą vietoj sintetinių formų anglų kalboje, primena pagrindinį skirtumą tarp abiejų būdų. Sintetinių laipsnių sudarymo atveju gramatinė laipsnio reikšmė perteikiama žodžio dalimi, analitinės formos sudarymo atveju – atskiru žodžiu. Analitinė forma kur kas išraiškingesnė ir emfatiškesnė negu sintetinė, kadangi joje atskirai išreiškiama laipsnio sąvoka ir leksinė būdvardžio reikšmė [Плесарскас, 1962, с. 358].

SEMANTIC AND STRUCTURAL PECULIARITIES OF ADJECTIVAL
COMPARATIVE CONSTRUCTIONS OF SUPERIORITY IN MODERN
LITHUANIAN

Summary

An attempt is made to describe the semantic and structural peculiarities of Lithuanian comparative constructions of superiority. Special attention is paid to the presuppositional properties and usage peculiarities of the constructions.

LITERATŪRA

- Birenbaum, 1984 – Birenbaum J. G. Complex sentences of comparison // *Philologica pragensia*. – 1984. – N 1. – P. 1–14.
- Gramatika, 1965 – Lietuvių kalbos gramatika. – V., 1965. – T. 1. – P. 514–525.
- Kiefer, 1980 – Kiefer F. Adjectives and presuppositions // *Theoretical Linguistics*. – 1978. – Vol. 5, N 2. – P. 135–172.
- Klimavičius, 1969 – Klimavičius J. Dėl analitinių laipsnio formų vartojimo // *Kalbos kultūra*. – 1969. – Šas. 17. – P. 7–15.
- Laigonaitė, 1976 – Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A. Lietuvių kalbos morfologija. – V., 1976. – P. 66–72.
- Post, 1981 – Post M. Comparatives of identity in English // *Acta universitatis wratislaviensis. Anglica wratislaviensia*. – Wrocław, 1981.
- Pupkis, 1980 – Pupkis A. Kalbos kultūros pagrindai. – V., 1980.
- Valeckienė, 1961 – Valeckienė A. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos būdvardžių laipsniai ir jų reikšmės // *Lietuvių kalbotyros klausimai*. – 1961. – T. 4.
- Valeckienė, 1982 – Valeckienė A. Laipsnio kategorijos sistema lietuvių kalboje // *Baltistica*. – 1982. – T. 18. – P. 135–139.
- Ахманова, 1969 – Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов*. – М., 1969. – С. 449–450.
- Байсара, 1975 – Байсара Л. И. *Грамматические средства выражения сравнения в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук.* – Киев, 1975.
- Ивин, 1970 – Ивин А. А. *Основания логики оценок*. – М., 1970.
- Кнюкшта, 1971 – Кнюкшта П. *Имена прилагательные с суффиксом -inis и их грамматические синонимы в современном литовском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук.* – Вильнюс, 1971.
- Кондаков, 1975 – Кондаков Н. И. *Логический словарь-справочник*. – М., 1975.

Плесаркас, 1962 – Плесаркас Б. Употребление синтетических и аналитических форм степени сравнения прилагательного в современном английском языке. – *Kalbotyra* IV. – V., 1962, p. 353–369.

CITUOTA LITERATŪRA IR SUTRUMPINIMAI

- AvžChS – Avyžius J. Chameleono spalvos. – V., 1980.
AvžISK – Avyžius J. Į stiklo kalną. – V., 1976.
BaltPV – Baltušis J. Parduotos vasaros. – K., 1985. – T. 1–2.
BaltR VII – Baltušis J. Raštai. – V., 1981. – T. 7.
BaltSAJ – Baltušis J. Sakmė apie Južą. – V., 1984.
BaltSKVD II – Baltušis J. Su kuo valgyta druska. – V., 1979. – T. 2.
DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – V. 1972.
IvPM – Ivanauskaitė J. Pakalnučių metai. – V., 1985.
JacinAPVR – Jacinevičius L. Arbata penktą valandą ryto. – V., 1979.
KrR – Krėvė V. Raganiai. – V., 1982.
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. – V. 1968–1981. – T. 1–12.
LM – Literatūra ir menas.
MacBŽ – Mačiukevičius J. Bučiuoju Žalį. – V., 1976.
MarcDBD – Marcinkevičius J. Dienoraštis be datų. – V., 1981.
MikelKLL – Mikelinskas J. Kur lygūs laukai. – V., 1981.
MikelOLE – Mikelinskas J. O laikrodis eina. – V., 1966.
Mykol-PALTŠ – Mykolaitis-Putinas V. Altorių šešėly. – V., 1971.
PožŽNSV – Požėra J. Žuvys nepažįsta savo vaikų. – V., 1985.
SluckKIK – Sluckis M. Kelionė į kalnus ir atgal. – V., 1983.
SruogDM – Sruoga B. Dievų miškas. – V., 1971.
Tiesa
VienP – Vienuolis A. Puodžiūnkiemis. – V., 1969.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Anglų filologijos katedra

Įteikta
1985 m. gruodžio 5 d.